

MILCZEĆ (473) *vb impf*

milczeć (472), **mielczeć** (1); milczeć: mielczeć *Calep* (6:1).

mielczeć z tekstu nie oznaczającego é, w końcowym e wahanania.

inf milczeć (89); -eć (4), -éć (3), -(e)ć (82); -eć *ForCnR*, *GosłCast*; -éć *OrzQuin*; -eć : -éć *KochPs* (1:1), *SarnStat* (1:1). ◇ *praes* 1 *sg* milczę (18). ◇ 2 *sg* milczysz (16). ◇ 3 *sg* milczy (55). ◇ 1 *pl* milcz(e)my (1). ◇ 2 *pl* milczycie (1). ◇ 3 *pl* milczą (26). ◇ *praet* 1 *sg m* milcząłem, -em, -m milczął (8). ◇ 2 *sg m* milcząłeś, -ś milczął (2). ◇ 3 *sg m* milczął (47). *f* milczała (7). *n* milczało (2). ◇ 1 *pl m pers* -(s)my milczeli (2). ◇ 3 *pl m pers* milczeli (14). ◇ *fut* 1 *sg m* milzczeć będę (3) *RejZwierz*, *RejPos*, *BudBib*, będę milczął (1) *RejKup*. *f* będę milczała (1). ◇ 2 *sg m* będziesz milczął (3), milczeć będziesz (1); będziesz milczął *MurzNT*, *CiekPotr*, będziesz milczął : milczeć będziesz *LubPs* (1:1). *f* milczeć będziesz (2). ◇ 3 *sg m* będzie milczął (4) *WróbŻółt* (2), *Leop*, *SarnStat*, milczeć będzie (2) *RejFig*, *BudBib*. ◇ 1 *pl m pers* będziem milczeć (1). ◇ 2 *pl m pers* będziecie milczeć (1) *Leop*, milczeć będziecie (1) *RejPos*. ◇ 3 *pl m pers* milczeć będą (1). *subst* będą milczeć (1). ◇ *imp* 2 *sg* milcz (54) [w tym z *pt*: milczże (5)]. ◇ 3 *sg* niechąj, niechże milczy (3) *PatKaz III*, *WujNT* (2); milcz *GlabGad* L8. ◇ 2 *pl* milczcie (11) [w tym z *pt*: milczcież (1)]. ◇ 3 *pl* niech, niechąć milczą (7). ◇ *con* 1 *sg m* bych milczął (2). *f* bych milczała (1). ◇ 2 *sg m* milcząłby, by milczął (2) *BielŻyw* (2), być milczął (1) *RejPos*. *f* byś milczała (1). ◇ 3 *sg m* milcząłby, by milczął (16). *f* by milczała (5). ◇ 1 *pl m pers* by(s)my milczeli (5). ◇ 2 *pl m pers* byście milczeli (1). ◇ 3 *pl m pers* by milczeli (14). ◇ *con praet* 2 *pl m pers* byście byli milczeli (1). *impers* ma być milczano (1). ◇ *praes* milczy się (1). ◇ *con* by było milczano (1). ◇ *part praes act* milcząc (35).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

1. Nie wydawać głosu (462) :

a. W odniesieniu do człowieka: *nic nie mówić; nie zabierać głosu, nie wypowiadać się w jakiejś sprawie; nie pytać; nie odpowiadać na pytania; silere Mącz, Calag, Calep, PolAnt, Vulg, Cn; tacere Mącz, Calag, Calep, Cn; praestare silentium Mącz, Cn; quiescere, reticere, usurpationem vocis abstinere, premere vocem Mącz; obticere, silescere, moderari linguae, tenere silentium a. se in silentio a. intra silentium Cn* (453) : á coźci się dzieie/ Iz ci mowy niedoŃtaie. Wízákeś przedtym sílá mowił [...] Otoż kiedy trzeba milczyłz/ Albo co mowią nieŃtyłz. *BierEz* B4v, B4v, C2v, D3, I2, M3; *OpecŻyw* 8v, 60, 73v, 113v, 114 (8); By ty wiedział tzo my wiemy/ podobno by wolął milczeć? *ForCnR* D3v; *HistJóz* A2; *TarDuch* [C4]v; Pytał fie go [*Ipokrasa*] ieden o marnych rzeczach ale on milczął, y rzekł iemu czemu milczyłz, on rzekł, takie pytanie odpowiedzi niema. *BielŻyw* 68, 8,16, 24, 41, 50 (13); napifał wolą fwoię aby ią czedł kto vmie [...] á kto nie vmie lepiej milcz. *GlabGad* L8; *March*² D2v [4 r.]; *WróbŻółt* 31/3; *RejRozpr* K; lepiej bis milcząła Bis wilka na fię z lafa tu nie wyłzczeła *RejJóz* H3v, C7; A komu milczeć prziftoy Ten nawieczj płotek [!] brogi *RejKup* x4, d8v, i7, 13v, q2v, dd8v [2 r.]; Ale coby wthym było/ moyá rzecz milczeć *GliczKsiqz* D5; fą MniŃzy Kártuzowie/ y inni ktorzy fiedzą w kłafztorzech á miltzą. *KrowObr* 44v; Niewiały w kościele niech milczą [*taceant*], *Leop* 1.*Cor* 14/34; *OrzList* e2v; *KochZuz* A4v; *RejFig* Dd4; Nie boi fie przymowek/ á káždemu gębę/ Zámknie/ ze y ia z nimi/ pewnie milczeć będę. *RejZwierz* 100; Acz był mógł milcząc Ńercem Bogá chwálić *BibRadz* I 7a marg, 4.*Reg* 7/9, *Iob* 13/5, *Am* 6/10, *Eccli* 32/10; *OrzRozm* C4; kazála mi [*sołtanowa*]

bliżej przyftąpić/ pytaiąc chcieli co ieść: iam milczał. *BielKron* 458, 15v, 55v, 327v; *GrzegRóżn* K3v; Abowiem kto nie według czału milczy/ tedy w tey yedney rzeczy tylko grzeży iz milczy. *KwiatKsiąż* C3; *Mącz* 236b, 258a, 313a, 342a, 393a (10); *OrzQuin* F2v marg, S2v; Przeto że ftarfzy milczą gdzie mówić fię godzi/ Drudzy ledá co plotá iáko ludzie młodzi. *Prot* A2v; Milczeń musi M. kfięże/ komu rzeczy nie doftáie. *Górndworz* H3v, N7, X5v; Słyż/ widz/ á milcz chcieli aby żyw był w pokoiu. *HistRzym* 109v, 110; wołay zá nim befpiecznie: O miły Pánie á fynu Dawidow/ zmiłuy fie nádemną. [...] Bo áćci będą ná cię drugie tłuźczé wołáły abyś milczał *RejPos* 68v, 231v; iz chociaż milczy/ ále co wiedzieć co myli. *RejZwierc* 77; Iz nigdy [mądrzy] nie záłowáli/ Kiedy poćiowie milczeli/ Niżli bełkocąc łgác mieli. *RejZwierc* 233v, 50, 211v; *KochMon* 22; Człowiek mądry milczy [*Homo sapiens tacebit*] áłz czás ftuźny vpátrzy/ á fzczebietliwy głupiec nie pátrza czáfu. *BudBib Eccli* 20/7, *Ps* 4/4, *sap* 8/12, *Eccli* 20/1, 5, 6 [2 r.] (10); *BudNT* 1.*Cor* 14/34; iz gdy wálz [szlachecki] ftan milczy/ milczy práwo Boże w tey koronie [*ut ordine vestro silente sileat lex Divina*] *ModrzBaz* 144v, [41], 60; *SkarJedn* 284; *KochOdpr* C; Schweigen. Milczeń. Tacere, silere. *Calag* 431a; z ktorych [ran] gdy ieden towarzyfz płynącą krew obáczył: pytał/ zkad tá krew: on milczał *SkarŻyw* 29, 443, 444 [3 r.], 508, 566; Milczycie w obiad/ mój Pánie Konraćie/ Czy tylko ná chléb gębę fwą chowacie? *KochFr* 12; Bo kto zá Elephántowę zaydzie tám raz bronę/ Nie wroći fię ná tę ftronę. [...] Lecż miedzy czczemi ćieniámi w Cypryfówym gáiu/ Milczy tám/ w milczącym kráiu. *KlonŻal* C3v; *PudłFr* 53; *Calep* 374b, 979b, 1044a; *GrabowSet* Q2v, V3v; *LatHar* 80, 695; *WujNT Matth* 26/63, *Mar* 3/4, 9/34, *Luc* 14/4, 1.*Cor* 14/30, 34, s. 181, 612; O wielu rzeczy bądź iáko niewiedzący/ á ftuchay milcząc [*audi tacens Vulg Eccli* 32/12] á pytaiąc *SkarKaz* 42b, 42b; *CiekPotr* 39; nie mówił [młodzieniec] y fłowá. Włáfnie milczał/ kiedy fie komu záwrze mowá/ Albo kiedy fie owo kto więc winien dawa/ Widząc że iuz prózno: fłów mu práwie nieftawa. *GosłCast* 71, 27, 67; [Y głupie⁸⁰ gdy milczy [*tacuerit*] zá mądrego poczytáią *BudBib Prov* 17/28 (Linde)].

milczeń kogo [= o kim] (1): Niech go [Pana] chwałá gdzie ludu zbór nawiętfzy będzie/ Niech go nie milczą/ gdzie rádá fiędzie. *KochPs* 165.

milczeń na co (1): á tyś [Odkupicielu] ná wzyftko milczał/ vft fwoich nie otwieráiąc *SiebRozmyśl* C.

milczeń o co (1): A o fkarb iuz ráczey milcz *PaprPan* M3v.

milczeń o kim, o czym (15): *OpecŻyw* 67, 149v; aczkolym nyeuymowny, a wzdy mylczcz nychczą othwym ná fzwytáthfchym y naczyftfzy^m począczyu *PatKaz II* 19v; *PatKaz III* 91; *WróbŻółtGlab* A2v; *Diar* 109; *Leop Ps* 38/3; *RejZwierz* A6v; *Prot* B3v, B4v; *Górndworz* G5v; *RejPos* 206v; *SkarŻyw* 211; *ActReg* 128; *GosłCast* 42.

milczeń w czym [= o czym] (1): nate dwie rzeczy nie było concluzyei bo milczeli wnich wszyscy Krom Marszałka *ActReg* 10.

Ze zdaniem dopełnieniowym: nie mówiąc, nie chwáląc się (1): Owam był Dworzáninem długo v Neptuná [...] Milczę iz Morzfkie Pánny mnie rády ftużyły. *Prot* A3.

Ze zdaniem celowym i przyczynowym [aby (1), bo (1), przeto (1)] (3): Iezus milczał/ [...] aby vkázál ijże Pilát darmo pytał *OpecŻyw* 130v; milczcie bo fie boię zec was bogouie nie wyftuchaia. *BielŻyw* 16, 16.

W *przeciwstawieniach*: »milczeć ... mówić (21), wołać (14), pytać (2), dziękować, przemówić, swarzyć się, wrzeszczeć, wysławiać, wyznawać, wzywać, [powiedać]« (44): A boięcy fie Iudás/ aby fie tym niewydál i jż milczál gdy drudzy pytali mowiątz *OpecŻyw* 94, [61]v, 73v; *BielŻyw* 8, 37, 41, 130; O infzych iey vczinkach cznothliwych radniey wolę milczeć niż bych ie miał wyflawiać niedofstatecznie *WróbŻoItGlab* A2v; *LudWieś* B5v; A tak łnadz wolę milczeć nizli prozno mówić *RejJóz* I3; *RejKup* g2v; Gdżieto wielé ich gromiło go [*Bartymeusza*] aby milczál/ Leć on tym więcyi wołál [*ut taceret ille autem ... clamabat*] *MurzNT Mar* 10/48, *Luc* 19/40; *Diar* 34; *GliczKsiąż* H5v; tu Ian święty iákoby pálcem vkazał ty/ być z Bogá/ y z Duchá świętego/ ktorzy nie miltzą/ ále wyznawiają przed ludzmi/ iż Pan Kryřtus w ćiele przyřzedł *KrowObr* 65v; Ale wálzy by w kotle zówzdy piwo wárzą/ A bárzo rzadko milczą/ bo fie wřzytko śwárzą. *RejWiz* 164v; *Leop Luc* 18/39; A dobrze/ kiedy fie ták/ omylny świať mieni/ Iż kiedy mądrzy milczą/ niech mowia łzalen. *RejZwierc* A6v; *BibRadz Mar* 10/48; což rzeczełz o nas Dworzánoch/ [...] Bá mowźe/ czemu milczyřz? *OrzRozm R*; *KwiatKsiąż* C3; *OrzQuin* 03, Aa4v; *GórnDworz* G5v, N3; *RejPos* 66v, 68v, 223v, 231v; *RejZwierc* 188v, 240; *PudłFr* 20; *Phil* G; Kiedy milczę/ łzy leię/ iegli ćię też wzywam/ Płaczę *GrabowSet* E4; *WujNT Matth* 20/31, *Mar* 10/48, *Luc* 18/39, 19/40, 1. *Cor* 14/28, s. 615; Mówźe co: czemu milczyřz? przemówić potrzebá *GosłCast* 28, 71; [*SenekaGórn* 74 *cf Przysłowia*].

W *porównaniach* (4): *OpecŻyw* 116v; nie otworzył vřt řwoich wiedzion ku zábiciu iáko báránek/ á przed řtrzyżącym iáko owieczká milczál [*sicut ovis coram tondentibus eam obmutuit*] *BibRadz Iz* 53/7; *RejZwierc* [233]; on iáko vřtá zówwiązáne máiać/ milczál *SkarŻyw* 166.

Z *przeczeniem* zastępuje czasownik o zintensyfikowanym znaczeniu przeciwnym: mówić, głořić, świadczyć (11): *WróbŻoIt* 49/3, Q3v; I thu bych práwdy nieznała Wierz mi że bych niemyłczála *RejKup* q5, Vv; Pan Kryřthus zwolennikom řwoim rořkazał/ niemiltzeć [...] Kazał im [...] przepowiać Ewánieliá Swiętá. *KrowObr* 44v; Opowiadałem řwiátu řpráwiedliwość twoię [*Boże*]/ Y dźiř nie milczę: řam znařz chęć moię. *KochPs* 59, 165; *GrabowSet* Y. *Cf* »mow a nie milcz«.

Przysłowia: bibl. *OpecŻyw* 73v; *MurzNT Luc* 19/40; *RejPos* 156, 267v; A thák moy miły brácie iuźci y kámienie muři wołáć/ gdy řynowie Abráámowi milczą *RejZwierc* 188v, 240; Powiedam wam/ iż iegliby ći milczeli/ kámienie wołáć będą [*quia si hi tacuerint, lapides clamabunt*]. *WujNT Luc* 19/40. [*Ogółem* 7 r.].

Kto nieumie milceć nieumie też mówić. *BielŻyw* 41; *GliczKsiąż* H6.

Bezpieczniey ieft milczeć niż mówić *BielŻyw* 37; *KwiatKsiąż* C3.

To prawie obyczay Wilczy Gdy kto winien tedy milczy *RejKup* CC; *RejZwierc* [233].

By zówzdy ludzie milczeli/ Więceyby pokoiu mieli. *BierEz* D2.

Lepiey ieft milczeć, niż głupiemu á złemu odpor czynić. *BielŻyw* 165.

TRudno milczęć gdy boli/ trudno niewołáć w złéy tóni *OrzQuin* A3v.

[Kto dał dobrodźieyřstwo, niechay milczy, á kto wźiał, niechay o nim powieda. *SenekaGórn* 74 (*Linde*).]

Frazy: »ja milczę« = w zdaniu wtrąconym: nie ma o czym mówić, rzecz oczywista (1): Onać [*królowa*] lařkę w opiekę/ dwor wřzytek zlećiła/ Ná czym řię (lećz ia milczę) nic nie omyliła. *SapEpit* [B2].

»nie będziesz milczał« = *w zdaniu wykrzyknikowym z odcieniem pytajnym oznacza groźbę: zamilcz, przestan mówić (1)*: Nie czyn tego, czymże Cię będziemy napotyć Zywić? Nie będziesz milczał? *CiekPotr* 40.

Zwroty: »milczeć kazać (a. rozkazać)« = *indicere silentium Calag; facere silentium, favere linguis iubere Cn* [szyk zmienny] (13): *RejKup* bb 7; A chcesz słyżeć/ tżemu duchowi nietzyśtemu milczeć rozkazał? *KrowObr* 52, 52v [3 r.]; *OrzList* e2v; *RejZwierc* 50, Aa4; *Calag* 268b; Ale Cię oszukać pochlebstwem iego [czarta] nie dał: zawołał nań frogo: śtul gębę nieprzyjaciela/ Chryśtus Ci milczeć każe *SkarŻyw* [236], 31, 510; *WujNT* 135.

»przyzwalać głową a milczeć; milcząc przyzwalać« = *tacitus assentari Cn* [szyk zmienny] (2; 1): Abowiem przychodzi gniew Boży/ nietylko na ty/ ktorzy to tżynią [...] ale też y na ty/ ktorzy milcząc przyzwalaią *KrowObr* 147; Wyrwie ten to/ ow owo pytać/ á on iedno przyzwala głową/ á milczy *GórnDworz Tv* [idem] *WerGość* 253.

»wszystko milczeć« [szyk zmienny] (3): Był przy they zgodzie Iulian Kárdynał Papieśki kthory milczał wżytko zwiefiwży głowę. *BielKron* 304, 104; Gdy kto w kącie wżytko milczy/ A iako Bárnádyn siedzi/ Drugich śłuchaiąc śpowiedzi. *RejZwierc* [233]b.

Szeregi: »milczeć (a) nie mówić (nic)« [szyk 2:1] (3): *RejPos* 206v; iż człowiek vmárły milczy á niemowi aż do dnia Kryśthufowego *GrzegŚm* 10; *SkarŻyw* 102.

»mówić a nie milczeć« (3): Nieboy Cię/ ale mow á nie milcz [*Ne time (marg) Noli timere (-) sed loquere, et ne taceas*] *BudNT Act* 18/9; *CzechRozm* 202; *WujNT Act* 18/9. [*Zawsze przekład tego samego tekstu*].

»milczeć a mówić nie chcieć« (1): Płakála tedy á milczála/ á mówić tego niechciała *SkarŻyw* 341.

»milczeć a przestać mówić« (1): Iż dla Sionu [...] milczeć nie będę/ á dla Ieruzalem mówić nie przełtánę [*Propter Sion non tacebo et propter Ierusalem non quiescam Vulg Is* 62/1] *RejPos* 3.

»milczeć a (ale) (nic) nie odpowiedzieć (a. odpowiadać)« [szyk 3:1] (4): Iezus miły na to ni łowa nieodpowiedział/ ale [...] pokornie śtoiątz milczál. *OpecŻyw* 114; Nicze nie odpowiedział? ocz Ci przeciw tobie świadczą? Ale on [Jezus] milczał á nic nie odpowiedział [*tacebat, et nihil respondit*]. *BibRadz Mar* 14/61 [idem] *LatHar* 709; *WujNT Mar* 14/61. [*Zawsze przekład tego samego tekstu*].

»milczeć a nie płakać« (1): Ach nieftotys miły panie [...] Radźzey mię iuz day domęczyć [...] (-) Milcz oto a nie płacz pani *RejJóz* H6.

»milczeć a nie powiedzieć« (1): czemu milczyś á nie powiesz/ iegli Cię o co fráuiiesz? *SkarŻyw* 142.

»milczeć a włożyć w miech piszczeli« (1): Lepiej by śnadź gośpodze abyście milczeli A dobrze też więcz czałem włożyć w miech piśzczeli *RejJóz* H3.

»milczeć i nie wołać« (1); Y iał wolatz wielkim głosem [...] A ijdący mimo gij/ poczęli go karatz aby milczál ij niewolál [*taceret Vulg Mar* 10/48] *OpecŻyw* [61]v.

»milczeć a nie wyznawać« (1): ty zálę vkazał być/ nie z Bogá ani s Kryśtuśa/ ktorzy milczą/ á nie wyznawaią przed ludzmi Iezu Kryśta/ iż w ćiele przyłzedł *KrowObr* 65v.

W przen (29) : *BierEz* L2v; Sumnienie czyązy na połta iż iey [prawdzie] milczec każe. *RejKup* d8 *did*; Srebroć mówić nie vmie [...] Gdyż ono śámo milczy/ by oni [przyjaciele] mowili *RejZwierc* 35v; *KochZg* A2; *HistRzym* 24; *ModrzBaz* 144v; Teraz/ iáko to noc milczy/ wiecznemu Chwałę oddaycie

winną bogu fwemu. *KochPs* 197; iáko rzecz piękna y droga milcząc fama do liebie ciągnie: tak wzor cnot [...] dziwnie fercá do liebie wabi. *SkarŻyw* A3v; *KochFr* 61; Milczą gory Maenálkie/ milczą tyfe íkáty. *KlonŻal* Bv; *GrabowSet* Q; Niechże ty złe ięzyki milczą *SkarKaz* 549b.

milczeć o czym (5): Wiem że ciáło Páná Kryftuſowe/ ktore ieft w niebie/ nieieftń martwe/ áni bezekrwie. Atzkolwiek Duch Święty otym miltzy *KrowObr* 200; *RejZwierc* 240; *CzechRozm* 12, 35v; *CzechEp* 207.

W przeciwstawieniach: »milczeć ... krzyczeń (2), mówić, płakać, wołać« (5): [*księgi*] kiedy chcemy álbo kažemy tedy mówią/ á zás gdy chcemy milczą *KwiatKsiąż* Hv; *HistRzym* 24v, 25; *SkarKaz* 4a; *KlonWor* **2v.

Z przeczeniem zastępuje czasownik o zintensyfikowanym znaczeniu przeciwnym: *pisać, świadczyć* (1): owfzitke krziwde rzetzi poſpolitei mawiali [*przodkowie domu Borowskich*] przeſpietnie zkazdem Panem/ otzim ítatuta y Kroniky niemiltza. *PaprUp* E3v.

Przysłowia: Metapho. Silent leges inter arma, Cicer. Milczą/ przeſtaya/ nie ważą nie práwá czáfu woyennego. *Mącz* 393a; Tám ząwždy Prawo milczy gdzie brząkáią miecze *Prot* B4.

Głupi ięzyk gdy fercze milczy *RejJóz* D6 *marginis*.

Fraza: »Pismo (święte), Apostołowie, Bog, Duch święty milczy« (4:1:1:1): *KrowObr* 200; Gdzie Bog mówi/ idźmy zá tym/ gdzie on milczy/ y nam lepiej milczeć *GrzegRóżn* K3v; *GrzegŚm* 13; A o czym pímo milczy: tedy fie y ią ważyć tego niechcę. *CzechRozm* 12, 35v; *CzechEp* 207; *ReszPrz* 53.

Przen: Nie wypowiadać się w piśmie, powstrzymać się od pisania na jakiś temat (7) : O gdyłczy doktorouye ízwyaczy uyznauayá fyá byez nyedoftateczny ku uypyfanyu otwym poczáczyu, a tedy ya mułchą mylczech glupy *PatKaz II* 19v; niektorzy/ za lekkie łobie ludzie maią/ ty ktorzy co popołku piſzą [...] Bo ieftli inſzy milczą ia niewiem dla czego to czynią *MurzHist* A2v.

milczeć o czym, o kim (3): Takich zabiaczow/ phariſeuſzow pełno [...] o ktorich ínac lepiej milczeć niz mało pyłfać. *SeklKat* 13v, E2, x3.

Z przeczeniem zastępuje czasownik o zintensyfikowanym znaczeniu przeciwnym: *pisać* (1): ktorým [*braciom*] fię zdáło to/ ábych y ia nie milczáł [...] Ia fwoim piſánim/ drogi drugim nie zágrádzam *NiemObr* 6.

W przeciwstawieniu: »milczeć ... pisać« (4): wymyłne [!] odpufy [...] księža wpapieſtwie naczinili/ oktorich/ ínac lepiej teras milczec nizli mało pyłfać *SeklKat* x3, E2, 13v; *Leop* B4v.

Przysłowie: iake fię wnich [*w kościołach*] Bałwophalſtwa dzieią/ lepyei teras milczeć niſli krotko otim pyłfać *SeklKat* E2, 13v, x3; O ktorým ma zá to że lepiej milczeć/ nizli mało piſać. *Leop* B4v.

α. *Zachować tajemnicę, przemilczeć, zataić; tegere Mącz; tacere Vulg* (20) : *KrowObr* 233v; *BibRadz* 2.Reg 13/20; *BielKron* 71v; Tego [...] Nákiwam/ teź táyę/ w táyemności mam/ milczę. *Mącz* 442a, 282d; *BudBib* 2.Reg 13/20; Izali iednorodny Syn Boży [...] tego chćiał [...] áby ten cud/ o ktorým chćiał áby było milczano/ zátáić fię niemogł? *SkarŻyw* 497; *GórnTroas* 40; A oni [*apostołowie*] milczeli [*Et ipsi tacuerunt*]; y we dni one nikomu nic nie powiedáli tego co widzieli. *WujNT Luc* 9/36.

milczeć czego (2): *KrowObr* A; Więc nieboże Ieſli táifz y milczyfz wárunku y wády Rzeczy ktorą przedáiefz/ iużeſ winien zdrády. *KlonWor* 67.

milczeć o kim, o czym (3): Letz iednák to co iáwnie ná oko widziemy/ Tego onich konietznie miltzeć niemożemy. *KrowObr* A; *Leop Esth* 2/10; nie wóytko Ewángeliftowie wyráźnie nápiáli/ y z táiemnicámi około tey przedziwney [...] ofiáry/ pífmá fie ítrzegli/ nie tylo przed niewiernemi iá kryiąc/ ále y przed próstymi á nieśpołobnymi Chrześciány o niey milcząc. *SkarKaz* 155a.

W przeciwstawieniu: »odpowiedać ... milczeć« (1): ktory [*Ner*] go pytał o Sámuelu/ odpowiadał mu [*Saul*]/ ále gdy pytał o pomázaniu ná kroleństwo/ milczał. *BielKron* 64.

Zwroty: »milczeć w tej mierze« (1): Mowią że tu gośpodę komus zápiuią/ Ale milczeć w tey mierze Kfięza rofkázią. *Prot* B3v.

»milcząc ominąć« = *pominąć milczeniem* (1): Lecz wierę ci Swidwowie/ ítoią zá Dębinę/ Acz ich wiele przypadkow/ ták milcząc ominę. Być nie rzekł pochlebuiesz *RejZwierz* 58v.

»szkoda milczeć [kogo]« (1): ciebie ízkodá milczeć o gromádo święta *RybGęśli* D4.

Szeregi: »milczeć a nie powiedzieć« (2): Iefliż będziem milczeć/ á nie powiemy [*si tacuerimus et noluerimus nuntiare*] aż ráno będziemy ze złości karani *Leop 4.Reg* 7/9; *BielKron* 24v.

»taić i (a) milczeć« (2): Tacendus, Co ma być milczano á táyono. *Mącz* 438b; *KlonWor* 67.

β. *Nie śpiewać* (3) : *SkarŻyw* 509; Gdy pod láfy mownemi śpiewác fie kuśiemy/ Dworna Echo przydrzeźnia/ że milczeć muśiemy. *KlonŻal* Bv.

W przeciwstawieniu: »śpiewać ... milczeć« (1): czemu ty milczyłz? ty by miał nawięcey śpiewác/ by dobrze drudzy milczeli. *SkarŻyw* 509.

γ. *Nie reagować słowem lub czynem na jakąś określoną sytuację, nie protestować; nie upominać się o coś, nie domagać się; nie zaprzeczać; nie wypełniać obowiązku; tacere* *Mącz, Modrz, Vulg; silere* *Vulg, PolAnt* (81) : *BierEz* H4v; Niebiełki ocietz milczy [...] Anieli vcichli/ nie ktoby fie [!] ímilował nademną *OpecŻyw* 89; *WróbŻółt* 49/21; *LubPs* Z; mawiałeś przeciwko brátu twemu/ á przeciw fynowi mátki twoiey zákłádałeś zgorślenie: toś czynił á milczałem *Leop Ps* 49/21; Bogáty nie ílufznie wczynił/ á będzie fie gniewał: á vbogi obráżony będzie milczał *Leop Eccli* 13/4, *Ex* 14/14, *Deut* 25 arg, *Ps* 38/13, *Is* 42/14, 57/11, 1.*Mach* 11/5; *RejFig* Eev; Y czemuż ták pátrzałz ná ty co wzgárdzią nas á milczyłz [*et taces*]? *BibRadz Hab* 1/13, *Num* 30/15 [2 r.], I 156b marg, *Esth* 4/14, *Ps* 49/21; *BielKron* 38, 100v, 463v; *Contrahere rictum eorum est qui moesti aut meditabundi sedent*, Włózić pífczele w miech/ kéłác fie w wárgi/ to yeft milczeć y ímutnym być. *Mącz* 355d, 239d, 327a; nieśmiałem ktemu nic rzec/ iż ini rzkomo mędrfzy milczeli *SienLek* 95v; *BudBib Esth* 4/13, *Is* 57/11, 1.*Mach* 11/5; *ModrzBaz* 132v; *ArtKanc* E10; W okrutney męce íwoiey milczał Pan íáfkáwy/ Zá káty modłę czynił *LatHar* 521; *SkarKaz* 3a; Niekupiłeś domu Ty v młodzieńcá tego? milczyłz? tego w ktorým Teraz miéłzkałz. *CiekPotr* 9.

milczeć czego (11): Obácź to miły Pánye nye milcz krzywdy moyey/ Nye rácz myę odńtępowác *LubPs* I3v, L, S5v; *RejWiz* 172v; *BibRadz* I 286a marg; *CzechRozm* 39v; To widzę/ Ze tey krzywdy v Graekow nikt fie do tey doby Niedomagał: milczeli tego/ ktorým było Przyłtoyniey o to mowić. *KochOdpr* C; *KochPs* 50, 167; Íákoby Pan [...] miał tego w íwey włafney máiętności nierządu dopuścić y onego milczeć? *CzechEp* 406; *SkarKazSej* 703a.

milczeć o kogo, o co (2): *Mącz* 111b; DO ciebie Iehowo wołam/ íkało moiá nie milcz o mię/ ábyś nie zámilczał o mię [*ne taceas a me, ne forte sileas a me*] *BudBib Ps* 27/1.

W połączeniach szeregowych (1): Nie milcz/ ani odkładay: nie ćierp/ boże wieczny/ Oto przeciwko tobie powtął lud wżeteczny. *KochPs* 124.

Z przeczeniem zastępuje czasownik o zintensyfikowanym znaczeniu przeciwnym: reagować na coś, protestować, upominać się (11): Panie boże y kto tobie będzie rowien/ nieraczy milczeć [*ne taceas*] ani fie wśpokoy *WróbŻołt* 82/2; *LubPs* 13v, L; *KrowObr* 167; *RejWiz* 172v; Existimationem, dignitatemque ab inimicis defendere, Brónić powagi y dośtoyności śwey przeciw nieprzyiacielóm/ O fwą część y powagę nie milczeć. *Mącz* 111b; *BudBib Ps* 27/1; *CzechRozm* 39; Niechćięy krzywdy méy milczeć: oto wżeteczna Gębá ná mię fye targa *KochPs* 167, 50, 125.

Przysłowie: Ktoć milczy ten przyzwala *RejZwierz* 24; *RejPos* 231.

Zwrot: »milcząc cierpieć« (1): bo zbrodnie złych/ którym długo milcząc ćierpiał/ będzie [*Pan*] wżytki zaráz w gniewie karał. *SkarKaz* 4b.

Szeregi: »milczeć a cierpieć« (1): aleć rozkazuję: milcz a cierp wszystko, co ja chcę, a jeszcze i chwał, co ja czynię? *DiarDop* 99. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 1 r.*].

»milczeć a nic nie czynić« (1): A kto milczy/ á nic nie czyni/ będąc winien czynić co może: pewne ma przyzwolenie y wcześnictwo grzechu cudzego. *SkarKazSej* 703b.

»milczeć a dopuścić« (1): dáleko więtfszą pomftę Bożką tak wiele ludzi bluźniących P. Bogá ná tych przywioda/ ktorzy im tego nie bronia [...] to ieft ná ty ktorzyby milczeli/ á wam tego dopuścili. *SkarKazSej* 703a.

»milczeć a nie mścić się« (1): Napirwym przyfciu [*Pan Jezus*] miłczał [!] a nie mścił fie *WróbŻołt* Q3v.

W przen (4): Niech iuż milczą Grekowie/ niech iuż milczą Włofzy [!]/ Y coż máią lepfzego nád Polńkie rofkołzy? *Prot* E; A tak chłop liczy grofze/ mili święci milczą. *KlonWor* 49.

W połączeniu szeregowym (1): A owy zákryte fercá y obłudne/ ktore [...] milcząc á nic nie mowiąc/ ani vpomináiąc o potknienu iego/ gdzie w złym rázie myślá/ w fłowách przyiácciele/ á ná fercách obłudnicy *SkarKazSej* 675a.

αα. praw. *Nie upominać się o swoje prawa, nie wnosić skargi; tacere JanStat (22):* IchM nie tylko z tego żadnej rzeczy nie czynią, ale nas jeszcze nucą, cisną dekretały a mandaty WKM abyśmy milczeli. *DiarDop* 99, 100; *GroicPorz* 13v [3 r.]; Powodowéy ftronie ná rány ábo wćięcie członków należy [!] ze dwiemá świádku dowodzić, choć rok cały będzie milczał *SarnStat* 620; iefliby takowy którégokolwiek ftanu bądź Krześciánin/ bądź Zyd milczał [*tacuit JanStat* 551] trzy látá y trzy mieśiáce/ iuż milczenié iemu ná wieki o to dziedzictwo niech będzie fkazano. *SarnStat* 690, 678 [2 r.], 690, 1161.

milczeć komu czego (1): A cisną nas [...] abyśmy im tej krzywdy milczeli, o którą na IchM żałujemy *DiarDop* 99.

milczeć o co (3): *MetrKor* 40/823; na on czas dalysmi bily Tatarom oczakowa vziwacz [...] dlya poflug ktore Tatarowye na on czas nam czynily o ktorifmi teras mylczely dlia tego ze yeft wrekv Czefarza Ture^{ckiego} fktorim mi mami przyasn przymierze y pokoy *LibLeg* 10/70v, 11/27.

Zwroty: »milczeć kazać« (1): Sędzia Henryká od takowéy fprawy wolnym vczynił/ y Wálkowi milczeć kazał [*silentium Falconi imponendo JanStat* 562] *SarnStat* 594.

»na wieczne (a. potomne) czasy, wiecznie milczeć« (2 : 1): dla tego słuźnie ná potomne czasy milczeć máią wedle práwá. *GroicPorz* 13; Kto teraz milczy/ áby wiecznie milczał? *GroicPorz* 13v, 13.

Szeregi: »milczeć, cierpieć« (1): abyśmy milczeli, z pokorą cierpieli. *DiarDop* 104.

»milczeć a nic nie mówić« (1): yeřliby ktory walařchin poziwayancz krolyewřkie zyemye był vchwiczon thedi ma bicz iąth [...] a pan Woyewoda ma ony mylczecz a nicz nyemowicz. *MetrKor* 40/823.

»milczeć, nic się nie sprzeciwiać« (2): ktho tu kolwiek teraz ieřt v Sądu/ á milczy/ nic fyę themu nieřprzećiwia/ ácz potym ná wieczne czasy milczeć niema? *GroicPorz* 13, 13.

đ. *Zachowywać się cicho, bezgłóśnie; consilere, conticere Calep* (55) : *BierEz* F; Kinąwřsy tedy ná nie ręką žeby milczeli [*ut tacerent*]/ powiedział im iáko go Pan wywiodł z ćiemnice. *Leop Act* 12/17; pobudził [*Mojżesz*] wřzytek lud ku płáczu/ ták áż niewiařty były pierři swoie kámieniem/ Przeto ręką řkázuiąc rořkázował áby ná řtronę vřtąpili á milczeli *BielKron* 45v; řtrzegli go [*Samsona*] całą noc w bronie mieyřckiey/ lecz dáli pokoy *marg* Wł/ milczeli. (–) [*tacuerunt*] wřzytkę noc rzekąc/ áż po řwiáttłu ráno zábijemy go. *BudBib* I 142a *marg*; *Conticeo* – Zamielczám mielczę. *Calep* 252a, 246b.

Zwroty: »milczeć cicho« (1): řá iedny trąby kthore znák dawáią gdy řie pothykác [...] druie [!] co vřtápić álbo przyřtápić/ tákież okrzyki czynić/ álbo kiedy milczeć ćicho máią *BielSpr* 16.

»kazać (a. wskazać) milczeć« [*szyk zmienny*] (3): Ezop [...] ręką im milczeć wřkazał. *BierEz* E4v; Rzekł rycerz: Pánie kaź milczeć. A gdy było milczenie/ rzekł on rycerz *HistRzym* 98v; *SkarŻyw* 308.

»milczeć z pokojem« [*szyk zmienny*] (2): Premere vocem, Táić głófu/ s pokoyem milczeć. *Mącz* 320c, 446b.

αα. *W imp często z epitetem; bądź cicho, uspokój się; tace Mącz, PolAnt, Cn; desinas Mącz; obmutesce Vulg; sile PolAnt* (34) : milcz łotrze co mowisz *BierEz* B4v, D4; A pan odpowiedział. Nuze thi lachaczu milcz *LibMal* 1543/72; *RejFóz* F8v; Mylcz oto Lepey nieřáley Racczey řobie pywa naley. *RejKup* c7v, e7, ř7, bb4v, cc8v; *KrowObr* 52; *BibRadz Tob* 10/5; *tacitus citius audies*, Day yedno pokoy milcz/ richley uřzłyřzyřz. *Mącz* 438b, 163b, 395c, 438b; *BudBib* 4.Reg 2/3, 2/5, *Is* 23/2; Milcz Luciprze bráćie miły *MWilkHist* E4, Ev, F; *WyprPl* B4v; *WujNT Mar* 1/25; *SkarKaz* 159a, 277b; Milcz przebóg/ á opuřć té máło mądré mowy *GosřCast* 25, 29 [2 r.], 41 [2 r.], 47.

W przen (3) : Milcz [*Sile*] wřzelkie ćiało przed obliczem Iehowy *BudBib Zach* 2/13 [17].

Szereg: »milcz (a) uřmierz się (a. zamilknij)« (2): [*Jezus*] řfukał wiátr/ á rzekł morzu/ Milcz á vřmierz řię [*Sile, obmutesce*]/ y vćiřzył řię wiátr/ á řtháło řię bárzo ćicho. *BibRadz Mar* 4/39; zágroził [*Jezus*] wiátrowi/ y rzekł morzu: Milcz/ zámilkni [*Tace, obmutesce*]. Y przeřtał wiátr: á řtáła řię ćiřza wielką. *WujNT Mar* 4/39.

ββ. *W milczeniu słuřać; słuřać nie zabierając głósu; tacere Vulg; tacitus audire Cn* (9) : *GliczKsiąź* H5v; Bogacź mowiał: á wřřytcy milczeli [*omnes tacuerunt*]/ á řłowo iego wyniořá áż do obłokow *Leop Eccli* 13/28, *Dan* 10/15; Długo potrzebá młodemu milczeć/ áby dobrze mówić vmiał. *SkarKaz* 42b.

Szereg: »słuřać a milczeć« [*szyk 3:2*] (5): *GliczKsiąź* H5v; řłuchayře mie á milcz [*audi me tace*]/ á ia ćiebie náuczę mądrořći. *BibRadz Iob* 33/33; *SkarŻyw* 142, 193, 335.

ε. *Nie móc wydobyć głósu z przyczyn fizycznych* (2) : Izáiařz [...] iáł řię zá vřtá y mowiał: Ach mięř/ mówić trudno/ muři milczeć/ pomázaná gębę mam [*bibl. Vulg Is* 6/5] *SkarKaz* 277b.

Szereg: »milczeć i nie moc mowić« (1): a oto bądźiesz milczął i niebądźiesz mógł mowić [*Et ecce eris tacens, et non potens loqui*] (*marg*) milczący i niemożny (-) *MurzNT Lue* 1/20.

b. *O zwierzętach* (9): [*Baranek*] Iełt też zwierzę na cirpliwsze, bo gdi ie zabija: nie woła, gdi łtrzią: milczy *FalZioł* IV 2a; na Wiofnę w łpiewaniu łwoiem dziwne tenori [*drozd*] wypułzcza [...] Na zimę milczy albo telko piłka. *FalZioł* IV 25c; zły by tho pies był/ gdy widzi á ono páná łłárpáią/ á on by miltzał. *KrowObr* C4v; *BielKron* 458; rybá ienłz milczy *HistRzym* 24.

W przeciwstawieniach: »milczeć ... łpiewać (2), kwiczeć« (3): Gdy ie ciągu ná zábicie: Czemu owcá idąc milczy/ A wieprz zášie łilno kwiczy? *BierEz* C3v; Gdy theż Skowronek łpiewa, tedy dzień pogodny bywa/ bo chmurnego czału zawłze milczy. *FalZioł* IV 24a; To wiem/ że łię godzi łzczygłowi łpiewać/ nie tilko kiedy łłowik milczy ale téłz kiedy łpiewá *MurzHist* A2v.

Przysłowie: Nie podoba mi łię ten dom/ w ktorým/ kiedy y kokofz gdacze/ kur milczy. *WerKaz* 287.

2. Imiełłów w funkcji przysłówka; *tacens* Cn (11) :

a. *W milczeniu; cicho; tacite* *Mącz*, *Calep* (7) : *WróbŻołt* 76/6; *RejWiz* 163v; *Tacite* aduerbium, *Cicho*/ milcząc [!]/ nic nie mówiąc. *Mącz* 438b, 438b; iednák [*żołnierze*] máiąc odpowiedzią iego [*Jana*] gęby záuárte/ milcząc precz odeyść mułieli. *CzechRozm* 254; *Tacite* – *Milcząc*, *czicho*. *Calep* 1044b.

Wyrażenie: »cicho milcząc« (1): *TEgo* [*Teodozyjusa*] gdy áż pod niebo pochlebcá wychwałł/ Ten dłuęo éicho milcząc/ ná włzytko przyzwálał. *RejZwierz* 16v.

b. *Pokornie, skromnie* (2) : Bo éi [*poganie*] iuż milcząc chodzą/ łámi łie vználi/ Ze łobie łámi krzywi/ iż Bogá nie ználi. *RejWiz* 164; iż nie tylko to ielt éichy czo tylko w kácie milcząc leży/ á ni nacz dobrego áni łudziom/ áni Bogu/ áni *Rzeczypołpolitey* przygodzić łie nie móże. *RejZwierz* 139.

c. *Skrycie, ukradkiem; dissimulanter* *Calep* (2) : boiąc łie krolá [*Mojżesz*] łzedł milcząc w nieznáioime kráiny. *BielKron* 28; *Dissimulanter* – *Nakricie*, milcząc. *Calep* 333b.

Synonimy: **1.a.α.** *przemilczeć, taić, zataić; δ.* *uspokoić się; 2.a.* *cicho; b.* *cicho, pokornie, skromnie; c.* *chylkiem, kryjomką, kryjomkiem, kryjomko, kryjomo, potajemnie, skrycie, tajemnie, »ukradkiem«, zakrycie.*

Formacje współrdzenne: *pomilczeć, przemilczeć, wymilczeć, zamilczeć, zmilczeć, zmilczeć się; przemilknąć, umilknąć, zamilknąć, zamilknąć się, zmilknąć, zmilknąć się; umilkać, zmilkać; przemilczać, zamilczać; umilkiwać; milczawać, zamilczawać, zamilczawać się; przemilczywać, zamilczywać.*

Cf **MILCZANY, MILCZĄCY, MILCZENIE**